

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita	
Fakulta	Pedagogická fakulta MU
Habilitační obor	Pedagogika
Uchazeč	Mgr. Petr KNECHT, Ph.D.
Pracoviště	Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity
Habilitační práce	Knecht, P. (2014). <i>Příležitosti k rozvíjení kompetence k řešení problémů v učebnicích a ve výuce zeměpisu</i> . Brno: Masarykova univerzita. 207 s. ISBN 978-80-210-7651-8.
Oponent	doc. RNDr. Věra ČÍŽKOVÁ, CSc.,
Pracoviště	Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze

a. aktuálnost námětu

Mgr. Petr Knecht, Ph.D. předložil v souladu se zákonem č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, jeho § 72 odst. 3 písm. c) jako habilitační práci tiskem vydanou monografií: Knecht, P. (2014). *Příležitosti k rozvíjení kompetence k řešení problémů v učebnicích a ve výuce zeměpisu*. Předložená publikace o rozsahu 207 stran textu sleduje v obecné rovině dvě velmi diskutované oblasti v pedagogice i oborových didaktikách a tou jsou klíčové kompetence s důrazem na kompetenci k řešení problémů a stanovování cílů a obsahů vzdělávání a jejich didaktického zprostředkování prostřednictvím učebních úloh. Konkretizace teoretických východisek a vlastní didaktický výzkum se soustřeďuje na výuku zeměpisu. Publikace tak dotváří komplex prací věnovaných výzkumu kvality kurikula a výuky, rozvíjí v nich obsažené myšlenky a především se je snaží specifikovat, což je zvlášť potřebné nejen pro rozvoj didaktiky zeměpisu, neboť prací rozvíjejících pedagogické teorie je relativně hodně, ale výzkumu v konkrétním prostředí školní výuky se jich věnuje velmi málo. Proto považuji volbu tématu nejen za aktuální, ale především za potřebnou.

b. přístup k řešení

Práce se opírá o velmi široké spektrum prostudované literatury (více než 400 citovaných prací), což se projevuje v obsažnosti i kvalitě teoretické části práce, která mnohdy přesahuje i rámec stanovených cílů. Autor v ní prokázal velmi dobrou orientaci v zahraničních i českých literárních pramenech týkajících se zpracovávaného tématu. Zvlášť patrný je vliv německých autorů, což je ale pochopitelné i vzhledem k historicko-geografickému i vědeckému vývoji vzdělanosti u nás.

Poměrně široký záběr řešené problematiky autor rozdělil na dvě části, z nichž první a rozsáhlejší část postupně zužuje od pojednání o kompetencích jako cílové kategorii školního vzdělávání, přes vymezení problémového vyučování a učení k učebním úlohám, jakožto jednomu z nástrojů pro rozvíjení klíčové kompetence k řešení problémů. Při zpracovávání tématu autor postupoval s důslednou snahou o přehledné členění širokého záběru a o vysvětlení maxima okolností, které s řešenou problematikou souvisejí, přičemž neopomíjel toto členění zdůvodňovat. Jeho zaujetí pro řešené téma se projevilo i ve zdařilé snaze o syntetické shrnutí.

Ve druhé, výzkumné, části práce volně propojil dvě empirická šetření, v nichž hledá odpověď na otázku, zda a jak vybrané učebnice zeměpisu a jeho výuka na školách přispívají k rozvoji kompetence k řešení problémů. Pedagogický výzkum vždy předpokládá určité zjednodušení složité reality a záleží na výzkumníkovi, jak dokáže výzkum založit a zdůvodnit zvolený přístup a metodiku. Obojí se autorovi podařilo, takže struktura práce je logická, rozsah a

členění odpovídá jejímu charakteru a významu jednotlivých částí.

c. použitá metodologie

Vzhledem k víceúrovňovému pojetí zpracovávaného tématu je pro práci vhodně zvolen komplexní kvalitativně kvantitativní výzkumný přístup. Základem je popis a vysvětlení vzdělávací reality týkající se jednotlivých dílčích didaktických fenoménů zkoumaných prostřednictvím obsahové, případně psychodidaktické, analýzy. Obsahová analýza zvolených tematických celků učiva v pěti vybraných učebnicích zeměpisu vzhledem k zastoupení učebních úloh je provedena s využitím kategoriálních systémů. Metodika kvalitativní analýzy výukových situací se opírá o již dříve pořízené videozáznamy vyučovacích hodin zeměpisu a klade si za cíl popsat zařazované a využívané učební úlohy se zvláštním zřetelem k rozvíjení kompetence k řešení problémů ve výuce.

Z metodického hlediska jsou základní metody a postupy využívané v jednotlivých fázích výzkumné práce zvoleny, popsány, zdůvodněny a následně prezentovány v potřebné kvalitě a hloubce.

d., e. kvalita, správnost a původnost dosažených výsledků

Práce jako celek v kontextu českého geografického vzdělávání poskytuje v odpovídající míře odpovědi na otázky, které doposud nebyly řešeny, či dostatečně empiricky zodpovězeny. Prezentovaný výzkum představuje sondu do zeměpisného učiva a jeho výsledky jsou zasazeny do širších souvislostí a kontextů, na základě kterých autor zodpověděl stanovené výzkumné otázky, zhodnotil stav praktické realizace výuky zeměpisu se zřetelem k využívání problémových učebních úloh, poukázal na některé nedostatky současně platných učebnic a zároveň otevřel i další otázky, problémy a směry výzkumu, na které je nutné se v budoucnu zaměřit. Oceňuji, že není pouze konstatováno, že je třeba hledat nové směry výzkumu, ale přímo poukázáno na tři problémové okruhy, jejichž potřeba řešení vyplynula z realizovaného výzkumu. Tyto směry, které lze aplikovat i v jiných, nejenom přírodovědných, předmětech, autor charakterizoval a naznačil cestu jejich řešení.

f. uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání

Za velmi přínosnou svým obsahem i prezentovanými myšlenkami považuji závěrečnou syntetickou kapitulu teoretické části práce představující teoretický trojdimenzionální model příležitostí k rozvíjení kompetence k řešení problémů a jeho následné využití pro analýzu učebnic a výuky zeměpisu. Obsah i prezentované myšlenky mají mezioborový přesah a model je možné dále rozvíjet tak, aby mohl být aplikován i na jiné oblasti školního vzdělávání a k tvorbě problémově orientovaných kurikul.

g. uplatnitelnost výsledků v praxi

Význam práce a její uplatnitelnost v praxi vidím především v poskytnutí nových informací o praktické realizaci výuky zeměpisu u nás, neboť tyto informace založené na vědeckém základu umožní rozumět tomu, jak skutečně výuka ve školních podmínkách probíhá a jak ji lze v budoucnu ovlivňovat, což je vzhledem k víceúrovňovému pojetí tématu důležité jak pro vědeckého pracovníka, tak oborového didaktika vzdělávajícího budoucí pedagogy i základoškolského učitele, jejichž pohledy se v publikaci prolínají a kterým je také publikace určena.

h. formální úprava a jazyková úroveň práce

Práce je napsána čtivě a srozumitelně, využívá širokých možností pedagogicko-psychologické terminologie s bohatě tvořenými větnými konstrukcemi. Také formální a grafická úroveň je velmi dobrá, což není jistě jen zásluhou profesionálního grafického

zpracování knihy, ale i vkladem samotného autora, který text zpřehlednil tabulkami a řadou schémat, která místy hutný text čtenáři zjednodušují, konkretizují a zároveň oživují.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

1. Na str. 34 mě upoutala pasáž věnovaná „*geografickému myšlení*“, které je v anglofonních zemích považováno za nejobecnější cíl geografického vzdělávání. Uvádíte pohled několika autorů. Nemohlo by být prakticky stejně vymezeno biologické či chemické myšlení? Co za tímto vymezením mají především vidět učitelé zeměpisu a jak by měli žáky k této metě vést (i ve světle vámi zpracovávaného tématu).
2. Jaký vývoj geografického vzdělávání je možné v blízké budoucnosti očekávat u nás? Nemůže být naše dlouhodobě přetrvávající pojetí výuky i jistou výhodou vzhledem k současným trendům ve výuce zeměpisu, za jejichž nositele lze považovat Anglii nebo USA?
3. Poslední otázkou reaguji na váš text na str. 165 „*Obecní a oborové didaktické usilují o vytvoření obecně platného modelu učení, který by sloužil jako východisko pro legitimizaci jimi navrhovaných didaktických postupů a doporučení.*“ Lze vůbec vytvořit obecně platný model učení? Jaký je váš názor?

Závěr

Habilitační práce Petra KNECHTA *Příležitosti k rozvíjení kompetence k řešení problémů v učebnicích a ve výuce zeměpisu*. Brno: Masarykova univerzita. 207 s. ISBN 978-80-210-7651-8 **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika.

V Praze 6.12.2015

Věra Čížková